

TRABZON'DA MÜLTECİ VE SİĞİNMACI KADINLAR

Bir Göç Deneyimi ve Kültürlerarası İletişim

Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER

Trabzon, 2019

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

TRABZON'DA MÜLTECİ VE SİĞİNMACI KADINLAR

Bir Göç Deneyimi ve Kültürlerarası İletişim

Doç. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER

Editör: Prof. Dr. Esra Burcu Sağlam

Kapak ve Sayfa Düzeni: Gamze Uçak

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

2019 Haziran, Ankara

ISBN: 978-605-7877-16-1

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı:

Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd.Şti.

Sertifika No: 25931

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48

Tel: 0(312) 341 36 67

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

SUNUŞ

Toplumlar farklı sosyal ve kültürel içerimlerin bir arada sergilendiği ortak bir sahnedir. Toplumların dinamik unsurları olan bireyler salt çıkarlar üzerine odaklanan 'rasyonel ekonomik' bireyler değildir, diğer bir ifadeyle bireyler bir toplumun 'nesne'si olarak görülmemelidir. Birey yaşadığı toplumun yapısal özelliklerinin şekillenmesinde rol oynarken kendisi de bu yapıdan etkilenen bir 'özne' konumundadır. Dolayısıyla birey hem yaşadığı toplumdan etkilenen hem de o toplumu etkileyen bir 'özne'dir. Bireylerin yaşadığı toplumsal yapının içinde her zaman her şekilde hizmetlere, fırsatlara, haklara ve bilgilere eşit şekilde ulaşıp-ulaşamadığı ve bireyin seçemediği sosyal ve kültürel kökenlerinin, cinsiyetinin, aile ağının sunduğu sermayelerin varlığı toplumsal yapıları da birbirinden farklı kılar. Bu karşılıklılıkla her toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal özelliklerinin bireylerin yaşam kalitelerini belirlediği söylenebilir. Bir toplumun yaşam kalitesi; gelir, istihdam, sosyal güvence, sağlık, güvenli-istikrarlı ortam gibi nesnel koşullarla belirlenirken, bireyin yaşadığı toplumda varlığını güvenli ve memnun/mutlu sürdürmeye ilişkin kanaati ve o toplumda kendilerine ve çocuklarına bir gelecek görüp-görmediğine ilişkin durumları gibi öznel koşullarla da belirlenir.

Toplum bireyleri için 'içinde yaşamada sürdürülebilir' olmalı ve 'açık ya da gizil uzlaşmaları' bünyesinde barındırmalıdır ki o toplumun yaşam kalitesi söz konusu olabilsin. Ancak bilinen bir gerçeklik vardır ki hiçbir toplumun sürdürülebilirlik sürecinde her zaman stabil bir duruş yoktur. Tarihsel, ekonomik ve siyasal koşullar sıklıkla bu istenen dengeyi değiştirebilir. Bu bağlamda toplumların sürdürülebilirliği için gündeme getirilen ve uygulama alanları içinde görünür kılınmaya çalışılan sosyal politika çalışmaları özellikle işsizlik, yoksulluk, eğitim, sağlık ve son yıllarda dünyada oldukça revaçta olan göç ve göçmenler üzerinden destek mekanizmalarını sağlama çabasından dolayı öne çıkmaktadır. Bir toplumda sosyal politikalarla çözümü desteklenmek istenen birçok sosyal sorun, o toplum için hem bir risk alanı olması hem de sosyal,

kültürel, siyasal ve ekonomik sonuçları açısından toplumda yaşayan herkesi kapsayıcılığıyla yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilir.

Belirtilen sorun alanları birçok toplumda olduğu gibi Türkiye için de söz konusudur. Özellikle göç ve göçmenlik konusu çerçevesindeki sorun alanları ve çözüm tartışmaları oldukça gündemdedir.

Biliyoruz ki uzun yıllardan bu yana Türkiye hem coğrafi konumu hem de stratejik hacmi ile göç alan ve veren bir ülke özelliğindedir. Özellikle komşu ülke Suriye'deki çatışmalar 'Suriyeli göçmenler' ve 'Suriye göçü' olarak adlandırılan olgularla Türkiye'yi son dört yıldır oldukça meşgul etmiştir/etmektedir. Bu meşgulliyet içinde Türkiye'nin hem yapısal hem de sosyal ilişkisel olarak maruz kaldığı ve sosyal politikalarla desteklenmesi gerekliliğinin ön plana çıktığı ve yine birçok sosyal bilimcinin kafa yorduğu 'entegrasyon mu, uyum mu, dışlanma mı', 'Türkiye'nin Suriyeli göçünü nasıl yönettiği ya da yönetmesi gerektiği', 'geri dönüş olacak mı olmayacak mı tartışmaları', 'yaklaşık dört milyon Suriyeli göçmenin yarattığı-yaratabileceği sorunların hem göçmenler hem de ülke vatandaşları için ne-neler olduğu', 'güvenlik meselesi, huzursuzluk tartışmaları, suç riski ve suçlu davranış eğilimleri', 'nüfus/sosyo-demografik açıdan yaşanan-yaşanabilecek sorunlar', 'gettolaşma riski', 'göçmen kadınların, erkeklerin, gençlerin, çocukların, bebeklerin, yaşlıların, engellilerin konumları' gibi bir çok sosyal meseleler Türkiye'deki Suriyeli göçmen ve göç olgusunu içeren ve üzerinde tartışılan konular olmuştur. Bu konulara ilişkin sosyal politika stratejileri birçok projenin de gerekliliğini öne çıkarmıştır. Nitekim hem bilimsel platformda, hem kamu kurumlarında, hem de sivil toplum örgütlerinde konuya ilişkin tekil ya da ortak ulusal/uluslararası projeler gerçekleştirilmiştir/gerçekleştirilmektedir. Bu kitap bu gerekliliğe hizmet veren bir destek mekanizması olarak tamamlanan ve özellikle kadınların, savaş ve göç hareketlerinin olumsuz sonuçlarından en çok etkilenen gruplardan biri olmasını önemseyerek, Trabzon yerelinde "Kadın Eliyle Gönül Gözüyle Uluslararası Dostluk Köprüsü" başlıklı bir projenin sonuçlarının sosyolojik perspektifteki sunumudur.

Belirtmek gerekir ki göç ve göçmen realitesinde özellikle kadınlar dikkat çekici bir konuma yerleştirilmelidir. Kadınlaşmış göç aslında kadınların yaşamlarına ilişkin risklerin hem ait oldukları/memleketlerindeki konumlarıyla hem de göç ettikleri toplumda kadına ilişkin tutumlarla özdeş olduğu noktasında önemsenir. Sosyal yaşamın birçok alanında sosyal bilimcilerin benimseydiği bir gerçeklik vardır ki bu göç eden kadının göç eden erkekle aynı imkânlarla ve karşılaşmalara sahip olmadığı yönündedir. Kadının göçmen konumu toplumsal cinsiyet rollerine de bağlı olarak hem memleketlerinde hem de göç ettiği toplumlarda çeşitli bariyerlerle karşılaşabilir, pekiştirilmiş

eşitsizlikler yaşanabilir, kadınlar sıklıkla şiddetin görünen yüzü olabilir, ayrımcılığa uğrayabilir ve kısıtlanabilir ve hatta yeni sömürü/istismar alanlarının öznesi olabilir. Göçmen kadının bu riskleri göz ardı edilmemeli ve özellikle kadın üzerinden sosyal politikalara yönelmek gereklidir. Unutulmamalıdır ki göç sürecine katılım, bu süreç sırasındaki deneyimler, göçün etkileri, göç edenlerin tutumları ve tepkileri açısından kadınlar ve erkekler arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Bu kitap bir anlamda bu önemi Trabzon örneğinde göçmen kadınlar üzerinden göz önüne sermektedir.

Bu eser sosyolog Doç. Dr. Mine Gözübüyük Tamer tarafından sonuçlandırılan bir projenin ürünü olarak alana ilgi duyanlarla buluşacaktır. Okuyucular bu kitapta Trabzon'da yaşayan mülteci ve sığınmacı kadınların kim oldukları, nereden, nasıl ve neden geldikleri, geleceğe yönelik beklentilerinin neler olduğu, yaşamlarını nasıl geçirdikleri, şehirle ve Trabzon insanıyla nasıl bir iletişim ve etkileşim sürecinde olduklarını sosyolojik bir perspektiften görecektir. Böylece Türkiye'de göç meseleleriyle akademik, kurumsal ya da gönüllü olarak ilgilenen herkes için Trabzon örneği üzerinden göçmen kadınların deneyimlerinden haberdar olunacak ve hem yerelde Trabzon, hem Türkiye ve hem de dünya toplumları için göçmen olma ve kadın olma ilişkisi zihinlerde örneklenecektir.

Bu çerçevede, projede göç deneyimi yaşayan kadınların uzun vadeli uyum probleminin çözümüne yönelik olarak kadınlar arasında karşılıklı iletişim, etkileşim, işbirliği ve dayanışmayı teşvik etmek, karşılıklı öğrenmeyi salık vermek ve uzun vadede kalıcı ve sağlam dostluk köprüleri inşa etmek hedeflenmiş ve bu hedeflere ulaşmaya dönük farklı etkinlikler belirlenmiştir. 260 mülteci ve sığınmacı kadınla (82'si Suriye, 101'i Afganistan, 39'u İran ve 38'i Irak uyruklu) görüşülen bu proje kitabı altı ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm konu ile ilgili kavramsal ve kuramsal çerçeveden; ikinci bölüm uluslararası göç ve uyum süreci açıklamalarından; üçüncü bölüm çalışmanın yönteminden; dördüncü bölüm nicel ve nitel bulgulardan; beşinci bölüm mülteci ve sığınmacı kadınların ülkelerine ait yemek tarifleri ve el becerileri bilgilerinden ve altıncı ve son bölüm ise sonuç ve değerlendirmeden oluşmaktadır.

Son olarak belirtmelidir ki göç meselesinin temelinde eşitsiz güç ilişkilerinin önemi yadsınmamalıdır. Göç ve göçmenlik tabii ki sadece kadınlar için bir sorun alanı değildir. Ancak göç sürecinde kadınların daha güçsüz olması risklerden onların daha derin etkilenmesine neden olabilmektedir. Önemli olan güç ilişkilerindeki eşitsizlikleri gidererek göçmen kadını kültürel yaşam içinde insan odaklı politika üretimleriyle sosyal yaşamın kapsayıcılığı içine dâhil edebilmektir. Buna göre pasif ve adeta kullanılacak bir araç gibi tanımlanan göçmen kadınların kültürel etkileşimle yaşadıkları toplumda inşa

edilmiş olan kültürel tanımlamanın olumlu yönde değişmesi önemlidir ve bunun bilimsel bir yöntemle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu kitap bu anlamda bir çalışma olarak okuyucularına sunulmuştur.

TRABZON'DA MÜLTECİ VE SİĞINMACI KADINLAR: Bir Göç Deneyimi ve Kültürlerarası İletişim adlı bu kitabın hızla değişen dünyada yaşadıkları toplumu anlamak ve açıklamak isteyen ilgili herkese katkı sağlayacağını umut ediyorum. Bu değerli eserin ortaya çıkarılmasında başta Doç. Dr. Mine Gözübüyük Tamer'e ve onun nezdinde projede tüm emeği geçenlere saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum. 27 Mayıs 2019

Prof. Dr. Esra BURCU SAĞLAM
Hacettepe Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

ÖN SÖZ

Günümüz itibarıyla Türkiye’de farklı statülerde dört milyondan fazla mülteci ve sığınmacı yaşamakta ve bu nüfusun topluma farklı etkileri bulunmaktadır. Bunlar arasında geçici koruma altında bulunan Suriyeliler, uluslararası koruma başvuru ve statü sahipleri, yasa dışı olarak kalanlar vb. sayılabilir. Savaş ortamı, kargaşa, şiddet vb. gerekçelerle ülkelerini terk edip hayata tutunabilmek amacıyla başka ülkelere göç eden insanların bu eylemi, bu süreci kendi problemleri olmaktan çıkarıp göç ettikleri ülkelerin üzerinde hassasiyetle durması gereken bir sorun haline getirmektedir. Türkiye savaş, şiddet ve zulüm nedeniyle yaşadıkları ülkeleri terk etmek zorunda kalan ve uluslararası koruma arayan milyonlarca kişiye kucak açarak önemli bir sorumluluk üstlenmiştir.

Bulunduğu bölgede siyasi ve ekonomik istikrarın olmaması, yoğun savaşlar/iç savaşlar, Türkiye’ye uluslararası koruma arayışında olan göçmenlerin akınının gelecekte de devam edeceğini göstermektedir. Türkiye’ye doğru yaşanan bu göç hareketi, aynı zamanda ciddi bir uyum problemini de beraberinde getirmektedir. Türkiye’ye gelişlerinin üzerinden sekiz yıldan fazla zaman geçen Suriyelilerin sürekli olarak Türkiye’de mi kalacakları, yoksa ülkelerine ya da üçüncü bir ülkeye gideceklerine dair saptamalarda bulunmak bugün bile kolay değildir. Ancak sosyolojik gerçekler, Suriyelilerin Türkiye’de kalıcılıklarına işaret etmektedir. Başta Suriyeli olmak üzere diğer ülkelerden gelen insanların odaklandığı kentlerde yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel, demografik ve mekânsal değişimler ile kentte yaşayanlarla göçmenler arasındaki ilişkiler, içselleştirme, dışlama, asimilasyon eğilimleri, bu sürecin her yönüyle araştırılmasını ve özellikle kapsamlı bir uyum politikasının belirlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum, uluslararası koruma başvurularındaki artış ve bölge ülkelerindeki savaş, iç çatışma ve siyasi istikrarsızlıkların devam etmesi, Türkiye’nin birçok ilinde yaşayan mülteci ve sığınmacılara (geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ile uluslararası koruma başvuru ve statü sahibi kişilere) ilişkin olarak politika önceliklerini belirlemek amacıyla gelen insanların tanınmasını ve göç deneyimlerinin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır.

Bu kapsamda, Trabzon’da yaşayan mülteci ve sığınmacı kadınlara yönelik “Kadın Eliyle Gönül Gözüyle Uluslararası Dostluk Köprüsü” başlıklı bir

proje hayata geçirilmiştir. Proje ile Trabzon'da yaşayan mülteci ve sığınmacı kadınları tanımak, göç deneyimlerini derlemek, uzun vadeli uyum probleminin çözümüne yönelik, kadınlar arasında karşılıklı iletişim, etkileşim, işbirliği ve dayanışmayı teşvik eden, karşılıklı öğrenmeyi salık veren ve uzun vadede kalıcı ve sağlam dostluk köprüleri inşa etmeyi hedefleyen bir çalışma sürdürülmüştür. Çalışma ile bu hedeflere ulaşmaya dönük farklı etkinlikleri belirlemek ve hayata geçirmek planlanmıştır. Mülteci ve sığınmacı kadınların birbirleriyle ve ev sahibi ülke kadınlarıyla temelde el becerilerine ve eğitim süreçlerine dayalı etkileşim ortamlarının yaratılması akabinde uyum süreçlerinin kolaylaşacağı öngörülmüştür. Uyum sürecinde Türkiye'de edindikleri bilgi ve becerilerin kendi ülkelerine döndüklerinde de hayata tutunabilmelerinde onlara yol gösterici ve ikili ilişkilerin devamına sebep olacağı düşünülmektedir. Beşeri sermayenin bir ülkenin kalkınmasında önemli olan koşullardan biri olduğundan hareketle yetişmiş işgücü, sorgulayan, düşünen ve ayakları üzerinde durabilen bireylerin varlığı ülkelerin kalkınmasında da rol oynamaktadır. Bu yöndeki çalışmalar ve oluşturulan platformların bireysel kazanımdan toplumsal kazanımlara dönüşebileceği öngörülmektedir. Önemli olan farklı kültüre mensup kadınlar arasındaki iletişim ve etkileşim kanallarını açabilmektir.

Söz konusu çalışmada, çalışma izni ve bilgi edinme sürecindeki desteğinden dolayı Trabzon Göç İdaresi Müdürlüğüne, çalışmaya ilgi ve maddi desteğinden dolayı Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığına, saha çalışmasında kadınlara ulaşma ve tercümanlık hizmetleri (Arapça ve Farsça) sunması bakımından Afganistan Hazaraları Kültür ve Dayanışma Derneği ile Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneğinin Trabzon Şubesi yetkililerine, yine kadınlara ulaşma konusundaki desteğinden dolayı Trabzon ili Ortahisar İlçesi Halk Eğitim Müdürlüğüne, yorum ve önerileri ile Prof. Dr. Mevhibe Coşar ile Prof. Dr. Esra Burcu Sağlam'a, saha çalışma ekibinde yer alan Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans yapmakta olan öğrencilerim Yasemin Doğan ile İremnur Güdek'e, Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi Aysula Kurt'a, Suriyeli kadınlara ulaşma ve ev ziyaretleri sırasında Arapça tercümanlık desteği ile yanımda olan Suriyeli Dua kardeşime ve son olarak araştırmamıza katılarak göç deneyimlerini bizimle paylaşan tüm kadınlara teşekkürü borç bilirim.

Çalışmanın ülkemize göç etmiş kadınların daha iyi anlaşılması ve Türkiye'nin bu yöndeki girişimlerine olumlu yönde katkıda bulunması, Türkiye'deki kadın deneyimlerinin ortak ve benzer yönlerini ortaya koyarak farkındalık yaratması ve bu yönde alınacak kararlara ışık tutması en içten dileğimdir. 19 Mayıs 2019

Doç. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

GİRİŞ

21. yüzyılda göç olgusu, sebep ve sonuçları ile üzerinde en fazla durulması gereken toplumsal olgulardan biridir. Özellikle son yıllarda öne çıkan uluslararası göç olgusunun yoğunluk ve derinlik kazanmasıyla tüm dünyada bütün hatlarıyla önemli bir mesele haline gelmiştir. Bunda Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan iç savaşların etkili olduğu söylenebilir. Öyleki bu bölgelerde yaşanan iç savaş ve çatışma ortamı sonucunda dünya üzerindeki mülteci sayısı, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri en yüksek seviyeye çıkmıştır. Arap Devrimleri öncesinde iç savaşa ya da siyasi istikrarsızlığa sürüklenmiş Irak, Afganistan ve Eritre gibi ülkelerden kaynaklanan mülteciler de bu sürece eklendiği zaman mülteci sorunu tarihte görülmemiş boyutlara ulaşmaktadır (Bayraklı ve Keskin, 2015). Bu kapsamda, dünya genelinde ırkı, dini, milliyeti, sosyal bir gruba üyeliği ve politik düşünceleri nedeniyle baskı gören ve yaşadıkları ülkeleri terk ederek başka ülkelerde uluslararası koruma arayan sığınmacı ve mülteci nüfusun büyüklüğünün giderek arttığı (Eryurt ve Koç, 2017) görülmektedir.

Son yıllarda Türkiye, coğrafi konumunun yanı sıra bölgesinde yaşanan krizler karşısında mağdur insanlara kucak açan politikalar benimsemesiyle de göç hareketliliğinden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Bu meyanda özellikle siyasi ve ekonomik sorunların, savaşların, iç-çatışmaların yoğun olduğu Orta Doğu, Kafkas ve Balkan ülkelerine sınır bir ülke olarak mülteci, sığınmacı ve göçmen nüfusun hedef veya geçiş ülkesi konumuna gelmiştir. Öyle ki, 1970'li yıllardan başlayarak, Afganistan'ın Rusya tarafından işgali, İran'daki rejim değişikliği, ardından Orta Doğu'da Saddam rejiminden kaynaklanan yasal çalkantı ve savaşlar ve son olarak da Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde komünist rejimlerin çöküşü Türkiye'yi düzensiz göç hareketleri için önemli bir varış noktası haline getirmiştir. Bu dönemde küreselleşme sürecinin yoğunluğu da dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'nin de uluslararası göç rejimleri içinde "göç alan bir ülke" haline gelmesine yol açmıştır (İçduygu, ve Ark., 2017).

Türkiye'nin "açık kapı" politikası sayesinde günden güne artan sayıda Suriye Arap Cumhuriyeti (Suriye) vatandaşı Türkiye'ye uluslararası koruma bulmak amacıyla gelmektedir. Dört yıl içerisinde % 44'lük kabul oranı ile

komşu ülkeler arasında en fazla Suriyeli sığınmacıyı ağırlayan ülke durumuna gelmiştir (Tunç, 2015). 2019 yılı itibariyle Suriye'den ülkemize gelen geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin sayısı dört milyona yaklaşmış durumdadır (GİGM, 2019). Bu rakam, Cumhuriyet tarihinde 1920-1990 yılları arasında Türkiye'ye göç edenlerin neredeyse iki katına tekabül etmektedir. Böylesi yoğun bir göç daha önce hiç yaşanmamıştır (Kirişçi, 1996). Bu noktada, Suriyeli mültecilerin, 2011 yılı itibariyle başlayan Türkiye'ye doğru kitlesel göçü, Türkiye göç tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Nitekim Suriye'den kaçmak zorunda kalan 5,5 milyondan fazla mültecinin 3,1-3,2 milyonu, yani yarısından fazlası Türkiye'de yaşamaktadır. Bu sayı, Suriyeli mültecilerin sayısının Türkiye'deki nüfusun % 4'üne ulaştığının da bir göstergesidir. Diğer taraftan, Suriyeli mültecilerin sayısal olarak çoğunlukta olması, Afganistan, Irak, İran ve Pakistan gibi ülkelere gelen mültecilerin çoğunlukla arka planda kalmasına neden olsa da Suriyeli olmayan mülteci ve sığınmacıların sayısının da 300 binin üzerinde olduğu unutulmamalıdır. Türkiye'de 2011 yılı öncesinde toplam mülteci sayısının 100 binin altında olduğu dikkate alınrsa, aslında son beş yılda nasıl büyük bir kitlesel göç ile karşı karşıya kaldığı daha iyi anlaşılabilir (Erdoğan, 2017). Özellikle 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'de Afganistan uyruklu uluslararası koruma başvuru sahiplerinin sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır (Erdoğan, 2017). Sonuçta, ani ve yoğun gerçekleşen bu göçler, Türkiye'de sığınmacı, mülteci, kaçak göçmen, transit göçmen ve hatta zaman zaman düzenli (yasal) göçmen statüsünde olan kişileri bir araya getirmiş ve karmaşık bir göç rejiminin oluşmasına neden olmuştur (İçduygu, ve Ark., 2017).

Türkiye'nin göç rejiminde, hukuki metinlerde ve kurumsal yapılarda düzenlemelere gidilmiştir. Türkiye'nin hukuki metinlerinde uluslararası koruma talebinde bulunmak üzere ülkeye gelen insanların statüsüne ilişkin tanımlamalar yapılmıştır. Ancak bu insanları tanımlamak üzere gerek akademik çalışmalarda gerek yazılı ve görsel medyada "Suriyeli", "misafir", "mülteci", "sığınmacı", "göçmen", "düzensiz göçmen", "geçici koruma kapsamındaki Suriyeli", "uluslararası koruma kapsamı altındaki kişiler", "uluslararası koruma başvuru ya da statü sahibi kişiler" gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda ise mülteciler, sığınmacılar, göçmenler ve yasa dışı göçmen kavramları da sıklıkla iç içe geçmiş bir şekilde ve birbirinin yerine kullanılmaktadır. Bu durum uluslararası ve ulusal metinlerde ve mevzuatta yer alan tanımlar arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Üstelik zaman içerisinde de kavramların tanımlarında değişiklikler gözlenmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kaynaklarında uluslararası koruma başvuru sahiplerinin "sığınmacı", uluslararası koruma statü sahiplerinin ise "mülteci" olarak nitelendirildikleri bilinmektedir. Birleşmiş Milletler, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesinde; "*Mülteci, ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle, zulüm göreceği*

konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönemeyen kişi veya dönmek istemeyen kişi” olarak tanımlanır. Ancak, uluslararası koruma kapsamındaki kişilere yönelik BMMYK’nın tanımları ile Türkiye’deki resmi tanımlar arasında bir terminoloji farkı bulunmaktadır. Türkiye’deki resmi tanımlamalar ışığında Suriye uyruklu kişiler için geçici koruma kapsamı altındaki kişiler ve diğer uyruktakiler için ise uluslararası koruma başvuru ve statü sahibi (şartlı mülteciler ile ikincil koruma statü altındaki kişiler bu kapsama girmektedir) tanımlaması kullanılmaktadır. Bu tanımlamalar, Türkiye’nin Birleşmiş Milletlerin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi sınırlama koşuluna bir aykırılık göstermemektedir. Zira 1951 Sözleşmesi’ne konulan bu coğrafi sınırlamaya göre, Türkiye yalnızca Avrupa ülkelerinden sığınma talebinde bulunan kişilerin taleplerini değerlendirecek ve onlara mülteci statüsü verecektir. Bu durumda, Türkiye’deki geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ile uluslararası koruma başvuru ve statü sahibi insanlar hukuki olarak ne mülteci ne de sığınmacı konumundadırlar. Ancak, Türkiye’de yaşayan uluslararası koruma başvuru ve statü sahipleri ile geçici koruma altındakiler, uluslararası platformda mülteci olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden, çalışmada karışıklığı en aza indirebilmek için hem yerel çalışmalarda sıklıkla tercih edilmesi hem de evrensel bir tanım olması sebebiyle “mülteci” ve “sığınmacı” kavramları tercih edilmiştir. Bu meyanda çalışmada Türkiye’den uluslararası koruma talebinde bulunup geçici koruma kapsamına alınan Suriyeli kadınlar ile uluslararası koruma statü sahibi Afganistan, İran, Irak uyruklu kadınları tanımlamak için ‘mülteci’, uluslararası koruma başvuru sahibi Afganistan, İran, Irak uyruklu kadınları tanımlamak için ‘sığınmacı’ kavramlarının kullanılması tercih edilmiştir.

Diğer taraftan hukuki metinlerde gelenlerin uyum sürecine ilişkin uygulamalardan bahsedilmektedir. Zira Türkiye’ye gelen başta Suriyeli olmak üzere diğer ülke (Afganistan, Irak, İran vb.) vatandaşlarının sayısının her geçen gün artması ve gelenlerin de süreç içerisinde ülkede kalma eğilimi göstermesi; ülkede mali, politik ve sosyal alanlarda birçok güçlüğü yanında, toplumsal uyum problemlerini de beraberinde getirmiştir. Türkiye’ye gelişlerinin üzerinden sekiz yıldan fazla zaman geçen Suriyelilerin sürekli olarak Türkiye’de mi kalacakları, yoksa ülkelerine ya da üçüncü bir ülkeye gideceklerine dair saptamalarda bulunmak bugün bile kolay değildir. Bu durum göçün doğasına uygun bir biçimde evrensel olarak dünyanın başka yerlerinde de gözlemlenen ve beklenen bir durum olarak görülmektedir. Yine de bugün Suriye ve diğer ülkelerdeki iç savaş, çatışma ve kargaşa ortamı sona erse dahi, bu insanların büyük bir kısmının (en başta Suriyelilerin), yıkılan yerleşim yerleri tekrar yaşanabilir hale getirilene kadar ülkelerine dönmeyeceği tahmin edilmektedir. Yapılan araştırmalar çerçevesinde elde edilen bulgular, Suriye’deki krizin daha da karmaşıklaşarak büyüdüğünü; yakın zamanda çözümün, huzurun sağlanmasının oldukça zor görüldüğü bir ortamın oluştuğunu ve dünyada

yaşanan örnekler dikkate alındığında, Türkiye'deki Suriyelilerin çok ciddi bir bölümünün artık sürekli olarak Türkiye'de kalacağı ihtimalinin çok arttığını ortaya koymaktadır (Erdoğan ve Kaya, 2015). Bu durum kapsamlı bir uyum politikasının belirlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Göç eden kişiler ve göç edilen ülke vatandaşları arasındaki etkileşim, çoğunlukla göçmenlerin kendi kültürlerini gittikleri yeni ülkeye taşınmaları nedeniyle kültürel değişim sürecini de beraberinde getirmektedir. Zira göç eylemiyle birlikte farklı kültürlerin karşılaşması söz konusu olmakta ve bu sayede insanların bir arada hayatlarını sürdürme isteği uyum sağlama süreciyle bir arada gerçekleşmektedir.

Özellikle son yıllardaki göç dalgası Türkiye'ye gelenlerin hayatlarında yeni bir başlangıca vesile olmaktadır. Bu durum gelenlerin geçimlerini sağlamaları ve hayatlarını sürdürme yollarını bulmaları, yeni ve faydalı şeyler öğrenmeleri, yeni arkadaşlıklar edinmeleri ve Türk kültürünü öğrenmeleri anlamına gelmektedir. Ev sahibi ülke açısından da, bu insanların kim olduğu, nereden ve neden geldikleri, neler yaşadıkları, geride neleri bıraktıkları, neler yaptıkları, ülkeye etkilerinin bilinmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Ev sahibi ülke açısından gelenleri tanımak, onların geldikleri yeni çevreye uyum sağlamak için kullandığı yol ve kaynakların da keşfedilmesi anlamına gelmektedir. Gelenlerin uyum süreci ev sahibi ülke insanının da uyum süreciyle yakından ilgilidir. Zira tek taraflı bir uyum mümkün değildir. Göçmenlerin kültürel olarak uyum sağlaması, kendilerinin çabası ve davranışları kadar, göç edilen toplumdaki kişilerin de kendileri hakkındaki tutum ve davranışlarına bağlıdır. Göçmen bireyler daha geniş toplumsal yapıya dâhil olmak üzere yönelirken, ev sahibi toplumların da göçmenlere temas imkânı veren kapıları açık tutması ve kültürleşmeye istekli olması gerekmektedir. Diğer taraftan, kimi zaman bu süreç uyumsuzluk ve çatışma boyutuna varabilmekte, kültürler arasında iletişim kopuklukları ortaya çıkabilmektedir (Süleymanov, 2017). Özellikle mülteci ve sığınmacıların göç ettikleri ülkede kalma süresi uzadıkça, yerel halkın bu gruplarla etkileşimi ve yerelde oluşan tavır ve yaklaşım da değişkenlik göstermektedir. Süre uzadıkça bilgi kirliliği oluşmakta, mülteci ve sığınmacılara yönelik asılsız yaftalama ve etiketleme başlamakta; bu ötekileştirme durumu olumsuz önyargıları arttırarak ayrımcılığın, nefret söyleminin gelişmesi ve kanıksanması; dışlama, şiddet ve çatışma ortamını kaçınılmaz hale getirmektedir (Kuru ve ark., 2017). Bu minvalde, bilimsel çalışma yapanların sıklıkla vurguladığı şekliyle, "Çiçeklerle karşılanan işçilerden, istenmeyen yabancılara dönüşmek" sloganı/mottosunun kendine yer bulduğu görülmektedir (Süleymanov, 2017).

Bu çerçevede, göçün uzun vadeli sonuçları, göçmenlerin geldikleri ülkeye ekledikleri maliyet, ülke ekonomisine sağladıkları katkı, o ülkede doğan çocukların ve yetişmekte olan gençlerin eğitimi, onlara beceri kazandırılması, yerleştirildikleri kent ve kasabalarda yerli halkla bir arada yaşamaya dair ya-

şadıkları sorunlar veya kolaylıklar ve uyum sorunları konusunda politika üretimine girdi sağlayacak kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bilinçle ve kadınların, savaş ve göç hareketlerinin olumsuz sonuçlarından en çok etkilenen gruplardan biri olması nedeniyle, Trabzon yerinde 2018 yılı Kasım ayı itibarıyla “Kadın Eliyle Gönül Gözüyle Uluslararası Dostluk Köprüsü” başlıklı bir proje hayata geçirilmiştir. Bu proje ile Trabzon’da yaşayan mülteci ve sığınmacı kadınların kim oldukları, nereden, nasıl ve neden geldikleri, geleceğe yönelik beklentilerinin neler olduğu, yaşamlarını nasıl geçirdikleri, şehirle ve Trabzon insanıyla nasıl bir iletişim ve etkileşim sürecinde olduklarının ortaya konulması hedeflenmiştir. Çalışmanın temel araştırma problemlerini; (1) sığınmacı ve mülteci kadınların Türk kültürünü benimsemeye yatkın olup olmadığı, (2) Kültürel etkileşimin uyum sürecini hızlandırıp hızlandırmadığı (3) Kültürel yakınlığın uyum sürecini kolaylaştırıp/ kolaylaştırmadığı (4) Kültürel farklılıkların ne yönde olduğu/ kişinin kendini nereye ait hissettiği (5) kadınların geleceğe yönelik beklentilerinin uyum sürecine katkı sağlayıp/sağlamadığı oluşturmaktadır. Bu çerçevede, proje ile göç deneyimi yaşayan kadınların uzun vadeli uyum probleminin çözümüne yönelik olarak kadınlar arasında karşılıklı iletişim, etkileşim, işbirliği ve dayanışmayı teşvik etmek, karşılıklı öğrenmeyi salık vermek ve uzun vadede kalıcı ve sağlam dostluk köprüleri inşa etmek hedeflenmiş ve bu hedeflere ulaşmaya dönük farklı etkinlikler belirlenmiştir.

Proje temelde üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm mülteci ve sığınmacı kadınları tanımaya yönelik olup kadınların göç deneyimlerinin anlaşılması üzerine odaklanmıştır. İkinci bölüm mülteci ve sığınmacı kadınların kültürlerarası etkileşim sürecindeki ilgi ve katılımlarını ortaya koymaya yöneliktir. Son bölüm ise mülteci ve sığınmacı kadınların el becerilerinin/ el sanatlarının derlenmesine yöneliktir. Özellikle bu son bölümde hedeflenen becerilerin tespiti ve belirlenen etkinliklerin hayata geçirilebilmesi amacıyla Karadeniz Teknik Üniversitesi (Edebiyat Fakültesi/Sosyoloji Bölümü), Trabzon Büyükşehir Belediyesi (Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı), Ortahisar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü (Hayat Boyu Öğrenme Şube Müdürlüğü) ile Afganistan Hazaraları Kültür ve Dayanışma Derneği ile bir işbirliği protokolü imzalanmıştır.

Araştırma kapsamında, 260 mülteci ve sığınmacı kadınla (101’i Afganistan, 82’si Suriye, 39’u İran ve 38’i Irak uyruklu) görüşülmüştür. Bu görüşmeler neticesinde öncelikle Trabzon’da yaşayan mülteci ve sığınmacı kadınların genel görünümleri (sosyo-demografik profil) ortaya konulmuş; kadınların göç hikayeleri derlenmiş; Trabzon’da birey ve toplum etkileşimlerinin ne yönde bir seyir izlediği irdelenmiştir. Ayrıca, mülteci ve sığınmacı kadınların kendi ülkelerine ait el sanat becerileri ya da zanaatları belirlenmiş ve elde edilen bu veriler ışığında, Trabzon’da yaşayan yerli kadınlarla iletişimlerini ve etkileşimlerini arttırmak suretiyle, uzun vadeli sosyal uyum sorunlarının azaltılma-

sına ve çözümüne yönelik faaliyetlerin yürütülmesi önerilmiştir. Mülteci ve sığınmacı kadınların uyum süreçlerinin desteklenmesine yönelik projenin özgün değeri şu şekilde özetlenebilir: Türü ve etki alanı bağlamında bir ilk teşkil edecek proje kapsamında gerçekleştirilen etkinlikler sürecinde Trabzon'da bulunan farklı ülke ve kültürlere mensup kadınlar konusunda; bireysel ve toplumsal farkındalığın artırılması; ev sahibi olarak yerli kadınların sürece dahil edilmesiyle kültürlerarası öğrenmede çeşitliliğin ve katılımcılığın artırılması, daha kaliteli hizmet gereksiniminin karşılanması; uyum, kültürlerarası öğrenme ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik beşeri kapasiteyi geliştirecek istihdam/ekonomik, psiko-sosyal destek, dil, eğitim ve online danışmanlık portalinin hayata geçirilmesi öngörülmektedir.

Temelde söz konusu projenin saha çalışmasından elde edilen sonuçlar ekseninde kurgulanan bu çalışmanın ilk bölümünde, öncelikle *göç olgusuna* açıklık getirilmiş ardından, çalışmada sıklıkla kullanılan ve çalışmanın anlaşılmasına temel teşkil eden *göç, göçmen, düzenli ve düzensiz göç/göçmen, uluslararası koruma, geçici koruma, geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler ve uyum* olmak üzere temel kavramların tanımlarına yer verilmiştir. Kuramsal çerçeve başlığı altında öncelikli olarak konunun anlaşılması ve elde edilen verilerin sonuç bölümünde yorumlanması bağlamında belli başlı göç kuramları ile kültürleşme-uyum kuramlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, uluslararası göçe ve mülteci hareketlerine ilişkin mevcut durumun bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu meyanda, konunun yurt içi ve yurt dışında güncel görünümü sayısal verilerle birlikte sunulmuştur. Ardından, uluslararası göçe ilişkin yasal mevzuat, uluslararası ve ulusal düzlemde ele alınmıştır. Mülteci ve sığınmacıların kültürlerarası iletişim ve etkileşim süreçleri üzerinde durularak sosyal uyum sürecinde farklı ülke uygulamalarından örnekler verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın kapsam ve metodolojisi hakkında bilgi verilmiştir. Bu çerçevede, çalışma konusu, amacı ve önemine yer verilmiştir. Aynı zamanda araştırmanın nasıl yürütüldüğüne ilişkin bir yol haritası sunulmuş, evren ve örneklemin tespiti, veri toplama ve değerlendirme teknikleri ile araştırmanın sınırlılıkları bilgisi paylaşılmıştır. Çalışma kapsamında yer alan mülteci ve sığınmacı kadınların geldikleri ülkeler hakkında kısa bir bilgi sunumuyla üçüncü bölüm tamamlanmıştır. Dördüncü bölümde, Trabzon'da yaşayan farklı ülkelere mensup mülteci kadınlarla yapılan araştırmanın sonuçları farklı başlıklar altında sunulularak sonuçlar analiz edilmiştir. Beşinci bölümde ise mülteci kadınların geldikleri ülkelere özgü derlenen yemek tarifleri ve el becerilerine yönelik ürünlere yer verilmiştir. Son bölümde ise genel bir değerlendirme yapılarak önerilerde bulunulmuştur.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	3
ÖN SÖZ	7
GİRİŞ	9
KISALTMALAR	17
TABLOLAR	19
GRAFİKLER	20
HARİTALAR	21
ŞEKİLLER	21
BÖLÜM-1: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	23
1-Kavramsal Çerçeve	23
1.1. Göç Olgusu	23
1.2. Göçle İlgili Temel Kavramlar	28
1.3. Kültürlerarası İletişim	32
1.4. Kültürleşme, Uyum ve Entegrasyon Süreci	35
2. Kuramsal Çerçeve	38
2.1. Göçle İlgili Temel Kuramlar	38
2.2. John W. Berry'nin "İki Boyutlu Kültürleşme Modeli"	46
BÖLÜM-II: ULUSLARARASI GÖÇ VE UYUM SÜRECİ	51
2.1. Dünya'da Uluslararası Göç Hareketliliğinde Mevcut Durum	51
2.1.1. Uluslararası Göçle İlgili Yasal Düzenlemeler	55
2.1.2. Küresel Ölçekte Uyum Çalışmaları	60
2.2. Türkiye'de Uluslararası Göç Hareketliliğinde Mevcut Durum	63
2.2.1. Türkiye'de Uluslararası Göçle İlgili Yasal Düzenlemeler	68
2.2.2. Türkiye Özelinde Uyum Çalışmaları	76
BÖLÜM-III: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE METODOLOJİSİ	81
3.1. Araştırmanın Konusu	81
3.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	83
3.3. Araştırmanın Metodu	84
3.3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	85
3.3.2. Araştırmanın Veri Toplama ve Değerlendirme Teknikleri	87
3.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	88

3.4. Literatürün Değerlendirilmesi	88
3.5. Katılımcıların Menşei Olduğu Ülkeler Hakkında Genel Bilgiler.....	100
BÖLÜM-IV: BULGULAR	109
4.1 Nicel Araştırma Bulguları.....	109
4.1.1. Mülteci ve Sığınmacı Kadınların Sosyo-Demografik Görünümleri	109
4.1.1.1. Yaşları ve Medeni Durumu	109
4.1.1.2. Eğitim Düzeyi.....	110
4.1.1.3. Katılımcıların Geldiği Ülkeler	111
4.1.1.4. Çocuk Sayısı ve Çocukların Okula Gitme Durumları	112
4.1.1.5. Ailelerinde Yaşayan Kişi Sayısı	114
4.1.1.6. Birlikte Yaşadığı Kişiler.....	115
4.1.1.7. Hemşeri-Akraba Olup Olmadığı.....	115
4.1.1.8. Evlerinin Geçimini Kimlerin Sağladığı	116
4.1.1.9. Ortalama Aylık Hane Gelirleri.....	118
4.1.1.10. Kadınların ve Eşlerinin Mesleği/Yaptığı İşler	119
4.1.2. Türkiye ve Trabzon'a Göç Süreci.....	122
4.1.2.1. Yaşam Süresi.....	122
4.1.2.2. Geliş Nedenleri	124
4.1.2.3. Yetişkin Eğitimi Kapsamındaki Kurslara Katılım Durumu.....	125
4.2. Nitel Araştırma Bulguları.....	126
4.2.1 Katılımcıların Göç Deneyimleri	126
4.2.1.1. Türkiye'ye Geliş Süreci: Göçün Gerçekleştiriliş Tarzı.....	127
4.2.1.2. Türkiye ve Trabzon'a Geliş Nedenleri.....	130
4.2.1.3. İletişim ve Uyum Sürecinde Karşılaştıkları Güçlükler	135
4.2.1.3.1. Sosyo-Ekonomik Sorunlar	135
4.2.1.3.2. Psikolojik Sorunlar.....	145
4.2.2. Gündelik Yaşam-Kültürel Benzerlik ve Etkileşim Süreci.....	150
4.2.3. Türkiye'den Beklentileri ve Geleceğe Dair Planları.....	156
BÖLÜM-V: MÜLTECİ VE SİĞINMACI KADINLARIN ÜLKELERİNE AİT YEMEK TARİFLERİ VE EL BECERİ ÜRÜNLERİ.....	163
5.1. Mülteci Kadınların Mutfağından Kesitler	165
5.2. Mülteci ve Sığınmacı Kadınların El Becerilerine Ait Derlemeler.....	194
SONUÇ VE ÖNERİLER	199
KAYNAKÇA	209